

अभ्यासः

अर्थ च स्मरत Read aloud and learn the meanings -

ज्ञापदानि

खाद्य-पदार्थ
eatables
धुँए से by smoke
सूखा पड़ना drought
भारी वर्षा heavy
rains
भूकंप earthquake
जमीन का धँसना
टूटना landslide

क्रियापदानि

पूजयन्ति - पूजा करते हैं (they)
worship
दूषयन्ति - दूषित करते हैं (they)
pollute
क्षिपति - फेंकता है (he) throws
बोधयतु - समझाओ (you)
instruct
विचारयन्तु - सोचें (they) should
think

अन्यपदानि

अवशिष्टम् - बचा हुआ
remaining
इतस्ततः - इधर-उधर here
and there
मलिनम् - गन्दा dirty
दिनानुदिनम् - प्रतिदिन everyday
उद्गीरितः - उगला हुआ
vomited
दहनशीलः - जलानेवाला
inflammable
त्रस्ताः - दुःखी sad

बोधः

स्य अभिनयं कुरुत Enact this play -

वेभ्यः उचितं पदं चित्वा लिखत Write the correct answer -

प्रायाः शरीरे प्रदूषणेन के जाताः ?

व्रणाः

(व्रणाः / छिद्राः / उपद्रवाः)

दूषित-जलेन जीवाः कैः पीडिताः सन्ति ?

रोगैः

(मलैः / रोगैः / दुर्गन्धैः)

सागरेषु केषां संख्या वृद्धिं याति ?

वाहनानाम्

(वाहनानाम् / जनानाम् / भवनानाम्)

क्रः पाचन-क्रियायां सहायकः भवति ?

अग्निः

(जलम् / वायुः / अग्निः)

पञ्चतत्त्वैः का रचिता ?

सृष्टिः

(मानवजातिः / सृष्टिः / भूमिः)

वाक्येन उत्तरत Answer in complete sentence -

पञ्चतत्त्वानि कानि सन्ति ? नामानि लिखत ।

पृथ्वी, जलम्, वायुः, नभः, अग्निश्च पञ्चतत्त्वानि सन्ति ।

जनाः धरां कथं प्रदूषयन्ति ?

जनाः अवशिष्टं ओष्यन्ति, अवकरं, लासिक - वस्त्रानि च इतस्ततः विकीर्य धरां प्रदूषयन्ति ।

जनाः अवकरं कुत्र क्षिपन्ति ?

जनाः अवकरं तटशेषेषु, नदीषु, सरोवरेषु, सागरेषु च क्षिपन्ति ।

अग्निः केषां हस्तेषु पतितः विनाशकारणं भवति ?

अग्निः उपद्रविणां हस्तेषु निपतितः विनाशकारणं भवति ।

पर्यावरणस्य रक्षायै के उपायाः विचारयन्तु ?

पर्यावरणस्य रक्षायै सर्वे मानवाः उपायाः विचारयन्तु ।

सत्येभ्यः शुद्धम् उत्तरं चित्वा लिखत Write

मातृरूपेण का पूज्यते?
संसारस्य जीवनं किम् अस्ति?
अग्नेः गुणः कः?
संसारे निराकारः कः उच्यते?
क्रोधः कस्य रूपम्?
धरायाः शरीरं कैः विषाक्तं भवति?
आकाशे कः सञ्चरति?

धरा
जलम्
दहनम्
नभः
अग्नेः
कृत्रिम-उर्वरकैः
विमानम्

(नभः / पत्रम् / धरा / लता)
(जलम् / नभः / पत्रम् / गिरिः)
(प्रकाशः / दहनम् / दया / आर्द्रता)
(सागरः / सरोवरः / वृक्षाः / नभः)
(अग्नेः / जलस्य / ज्ञानस्य / अहङ्कारस्य)
(प्रस्तारैः / कृत्रिम-उर्वरकैः / तृणैः / जलैः)
(मण्डूकः / द्विचक्रिका / बसयानम् / विमानम्)

करण-बोधः

धायाः चित्वा द्वे पर्यायवाचि-पदे लिखत Write the synonyms -

आकाशः	धरा	आपः	वपुः	अनलः	पवनः
तोयम्	अनिलः	गगनम्	वसुधा	देहः	पावकः
पृथ्वी	- धरा	वसुधा	(iv) नभः	- आकाशः	गगनम्
जलम्	- आपः	तोयम्	(v) अग्निः	- पावकः	अनलः
वायुः	- अनिलः	पवनः	(vi) शरीरम्	- देहः	वपुः

गं चित्वा पृथक् कुरुत Separate the prefixes -

अनुभवामि	- अनु + भवामि	(v) निर्गच्छति	- निर् + गच्छति
प्रदूषयन्ति	- प्र + दूषयन्ति	(vi) आगच्छति	- आ + गच्छति
प्रयच्छामि	- प्र + यच्छामि	(vii) उपविशति	- उप + विशति
नेपतति	- नि + पतति	(viii) उत्तिष्ठति	- उत् + तिष्ठति

प्रत्ययान् पृथक्-पृथक् कुरुत Separate the suffixes -

स्थापयितुम्	- स्था + तुमुन्	(v) संपठ्य	- सम् + पठ् + ल्यप्
ठितुम्	- पठ् + तुमुन्	(vi) प्रविश्य	- प्र + विश् + ल्यप्
खितुम्	- लिख् + तुमुन्	(vii) विजित्य	- वि + जित् + ल्यप्
डयितुम्	- पीड् + तुमुन्	(viii) आगत्य	- आ + गम् + ल्यप्

अधोलिखित-पदानाम् विभक्तिं, वचनं, लिङ्गं च लिखत Write the case ending, number and gender -

पदानि	विभक्तिः	वचनम्	लिङ्गः
(i) अग्निः	प्रथमा	एकवचनम्	पुंलिङ्गः
(ii) प्रकृतेः	प०, ष०	२क०	स्त्रीलिङ्गः
(iii) वायुम्	दि०	२क०	पुंलिङ्गः
(iv) नभः	प्र०	२क०	पु०
(v) धरायाम्	स०	२क०	स्त्री०
(vi) जलेन	तृ०	२क०	नपुंसकलिङ्गः

गतिविधिः

पर्यावरणस्य रक्षायै किं करणीयम्-इति विषये अध्यापिका/अध्यापकेन सह चर्चा कुरुत
Discuss with teacher how we can save our environment -

वर्तमाने अस्माकं जीवने काः काः समस्याः सन्ति? इत्यादि-प्रश्नोत्तर-माध्यमेन अध्यापकः छात्रान्-विषयाभिमुखान् करिष्यति। अष्टसमूहेषु वर्गविभाजनं कृत्वा वर्गद्वयाय प्रदूषणस्यैक-प्रकारस्य कार्यं दास्यति। छात्राः सङ्कलितां सामग्रीं कक्षायाः फलके स्थापयिष्यन्ति।

	प्रदूषणप्रकाराः	कारणानि	दुष्प्रभावाः
1.	भूप्रदूषणम्	प्लास्टिक-निर्मित-पदार्थानां विसर्जनम् कृत्रिम-उर्वरक-प्रयोगः खाद्य-पेय पदार्थानाम् अवस्करः	खाद्य-पेय पदार्थाः विषाक्ताः भवन्ति, पदार्थेषु स्वादः, सुगन्धः च विलुप्तः भवति।
2.	जलप्रदूषणम्	दूषित-जल-मलस्य व्ययनम् रासायनिक-द्रवाणां प्रक्षेपणम्	उदरव्याधयः, चर्मरोगाः
3.	वायु प्रदूषणम्	वाहनानां तैलीयधूम्रः विषाक्त-गैस-विसर्जनम्	चक्षुरोगाः, हृद्व्याधयः, प्राणवायुक्षतिः
4.	ध्वनि-प्रदूषणम्	ध्वनिवर्धकयन्त्राणां प्रयोगः भाषण-कीर्तन-जन-कोलाहलाः यातायात-वाहनानां ध्वनिः	बधिरत्वं, उच्चरक्तचापः, शिरोवेदना, अनिद्रा

प्रदूषणनिवारणोपायाः प्लास्टिक-पदार्थानां सर्वथा त्यागः। वृक्षारोपणम्। स्वच्छता, स्वास्थ्यकर-नियमानां पालनम्।